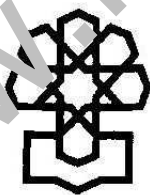

سیر تکاملی بانکداری مرکزی

و درس هایی برای ایران

محمدرضا باهنر
معاونت پژوهش و صد غنیر براد

مرکز پژوهش های مجلس شورای اسلامی

معاونت پژوهش های اقتصادی

سرشناسه: تاری، فتح‌اله، ۱۳۳۸-

عنوان و نام پدیدآور: سیر تکاملی بانکداری مرکزی و درس‌هایی برای ایران / فتح‌اله تاری و صمد عزیزنژاد؛

[ابه سفارش] مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، معاونت پژوهش‌های اقتصادی.

مشخصات نشر: تهران: مجلس شورای اسلامی، مرکز پژوهش‌ها، ۱۳۹۷.

مشخصات ظاهری: ۲۸۸ ص: مصور، جدول، نمودار.

شابک: ۳۰۰۰۰۰ ریال: 978-600-6350-70-7

وضعیت فهرست‌نویسی: فیبا

یادداشت: کتابنامه.

موضوع: بانک و بانکداری مرکزی.

موضوع: Banks and Banking, Central

موضوع: بانک و بانکداری مرکزی -- سیاست دولت

موضوع: Banks and Banking, Central -- Government Policy

موضوع: بانک و بانکداری مرکزی -- ایران

موضوع: Banks and Banking, Central -- Iran

موضوع: بانک و بانکداری مرکزی -- ایران -- سیاست دولت

موضوع: Banks and Banking, Central -- Government Policy -- Iran

شناسه افزوده: عزیزنژاد، صمد، ۱۳۵۸-

شناسه: ۵۵۵: ایران، مجلس شورای اسلامی، مرکز پژوهش‌ها

شناسه افزوده: ایران، مجلس شورای اسلامی، مرکز پژوهش‌ها، معاونت پژوهش‌های اقتصادی

رده‌بندی کنگره: ۳۹۰/۲۹۱۱ HG۱۸۱۱

رده‌بندی دیویی: ۳۰۰/۱۱

شماره کتابشناسی ملی: ۵۰۱۹۸۰

مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی

عنوان: سیر تکاملی بانکداری مرکزی و درس‌هایی برای ایران

تألیف: فتح‌اله تاری (عضو هیئت علمی دانشگاه علامه طباطبائی) و صمد عزیزنژاد (عضو هیئت

علمی مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی)

ناشر: مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی

صفحه‌آرا: نسیم ثانوی

نوبت چاپ: اول، تابستان ۱۳۹۷

تیراژ: ۱۰۰۰ نسخه

قیمت: ۳۰۰۰۰۰ ریال

کلیه حقوق برای مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی محفوظ است.

فهرست مطالب

.....	سخن ناشر	۱۵
.....	پیشگفتار	۱۷
.....	بخش اول - تحولات بانکداری مرکزی تا بحران مالی سال ۲۰۰۸ میلادی	۲۱
.....	فصل اول - بانکداری مرکزی از ابتدای پیدایش تا پایان دوره استاندارد طلا	۲۳
.....	۱-۱. مقدمه	۲۳
.....	۱-۲. بانک‌های مرکزی در ایالات متحده آمریکا و آسیا (۱۸۷۳-۱۶۶۸ میلادی)	۲۳
.....	۱-۳. تحکیم استاندارد طلا (۱۸۷۳-۱۹۱۴ میلادی)	۳۰
.....	۱-۴. مدیریت یا سوءمدیریت اختلالات اقتصاد (۱۹۱۴-۱۹۴۵ میلادی)	۳۶
.....	۱-۵. موفقیت‌های بعد از جنگ جهانی دوم و برون رفتن از جنگ جهانی دوم (۱۹۴۵-۱۹۷۱ میلادی)	۴۵
.....	۱-۶. صعود ناگهانی تورم و واکنس پول (۱۹۷۱-۱۹۹۴ میلادی)	۴۷
.....	۱-۷. جمع‌بندی	۵۵
.....	فصل دوم - بحران مالی و تحولات بانکداری مرکزی (۲۰۰۸-۱۹۹۴ میلادی)	۵۶
.....	۲-۱. مقدمه	۵۶
.....	۲-۲. رابطه تاریخی بین دولت و بانک مرکزی	۵۶
.....	۲-۲-۱. تبیین چپستی رابطه	۵۶
.....	۲-۲-۲. الگوی تاریخی روابط بین بانک‌های مرکزی و دولت‌ها	۵۹
.....	۲-۲-۳. چه کسی مالکیت بانک مرکزی را برعهده دارد؟	۶۴
.....	۲-۲-۴. ساختار سیاسی و استقلال بانک مرکزی	۷۰
.....	۲-۳. نقش حکمرانی و قراردادهای برای بانک مرکزی	۷۴
.....	۲-۴. نقش سیاست مالی	۷۹
.....	۲-۵. واقعیت‌های آشکار شده برای بحران مالی (۲۰۰۸-۱۹۹۴ میلادی)	۸۰
.....	۲-۶. بحران مالی سال ۲۰۰۸ میلادی و بانکداری مرکزی در فدرال رزرو	۸۴
.....	۲-۶-۱. بازنگری سیاستگذاری توسط عوامل داخلی	۸۴
.....	۲-۶-۲. انجام اصلاحات عمیق توسط عوامل خارجی	۸۶

- ۲-۶-۳. فلسفه اقتصادی اصلاحات ۸۸
- ۲-۷. موضوع بانکداری آزاد ۹۰
- ۲-۸. رویکرد بانک‌های مرکزی طی دهه‌های ۱۹۸۰ و ۱۹۹۰ میلادی ۹۸
- ۲-۹. جمع‌بندی ۱۰۳

بخش دوم - شکل‌گیری بانکداری مرکزی پیشرفته پس از بحران مالی سال ۲۰۰۸ میلادی ۱۰۵

فصل سوم - گرایش‌ها و تمایلات اصلی در بانک‌های مرکزی پیشرفته ۱۰۷

- ۳-۱. مقدمه ۱۰۷
- ۳-۲. نقش و اهداف بانک‌های مرکزی پیشرفته پس از سال ۲۰۰۸ میلادی ۱۰۹
- ۳-۲-۱. نقش سیاست پولی ۱۱۰
- ۳-۲-۲. ثبات قیمت‌ها ۱۱۲
- ۳-۲-۳. ثبات مالی ۱۱۶
- ۳-۲-۴. حمایت از سیاست‌های اقتصادی ۱۱۹
- ۳-۲-۵. آخرین وام‌دهنده ۱۲۰
- ۳-۲-۶. عملیات بازار باز ۱۲۲
- ۳-۲-۷. ارائه خدمات به دولت (بانکداری دولت) ۱۲۴
- ۳-۳. مدیریت ریسک در بانک‌های مرکزی پیشرفته ۱۲۵
- ۳-۴. چارچوب سیاست‌گذاری و حقوقی بانک‌های مرکزی ۱۲۷
- ۳-۴-۱. فدرال رزرو، ساختار، مالکیت و کنترل ۱۲۸
- ۳-۴-۲. بانک مرکزی انگلستان ۱۳۱
- ۳-۴-۳. بانک مرکزی آلمان ۱۳۲
- ۳-۴-۴. بانک مرکزی اروپا ۱۳۴
- ۳-۴-۵. بانک مرکزی ترکیه ۱۳۵
- ۳-۴-۶. بانک مرکزی مالزی ۱۳۷
- ۳-۴-۷. بانک مرکزی چین ۱۳۸
- ۳-۴-۸. بانک مرکزی قطر ۱۳۹
- ۳-۵. نقش ساختار تصمیم‌گیری در بانک‌های مرکزی ۱۴۰
- ۳-۶. روابط بانک مرکزی با دولت و پارلمان ۱۵۰

- ۱۵۰..... ۳-۶-۱. روابط بانک مرکزی با دولت
- ۱۵۸..... ۳-۶-۲. رابطه بانک مرکزی و پارلمان
- ۱۶۲..... ۳-۷. منابع مالی و مدیریت آن در بانک‌های مرکزی
- ۱۶۴..... ۳-۸. پاسخگویی و شفافیت در بانک‌های مرکزی
- ۱۶۸..... ۳-۹. جمع‌بندی

فصل چهارم - بررسی تجربه قانونی کشورهای موفق در حوزه بانکداری مرکزی..... ۱۶۹

- ۱۶۹..... ۴-۱. مقدمه
- ۴-۲. تجربه‌های موفق بانکداری مرکزی در کشورهایی که ساختاری مشابه با اقتصاد ایران دارند..... ۱۶۹
- ۴-۲-۱. بانک مرکزی روسیه..... ۱۷۰
- ۴-۲-۱-۱. اهداف بانک مرکزی روسیه..... ۱۷۰
- ۴-۲-۱-۲. وظایف بانک مرکزی روسیه..... ۱۷۰
- ۴-۲-۱-۳. پاسخگویی بانک مرکزی روسیه..... ۱۷۱
- ۴-۲-۱-۴. مسئولیت‌پذیری..... ۱۷۲
- ۴-۲-۱-۵. ارتباط با دولت..... ۱۷۲
- ۴-۲-۱-۶. شفافیت در بانک مرکزی روسیه..... ۱۷۳
- ۴-۲-۱-۷. سیاست پولی بانک مرکزی روسیه..... ۱۷۵
- ۴-۲-۱-۸. مقررات و نظارت بانکی..... ۱۷۶
- ۴-۲-۲. بانک مرکزی ونزوئلا..... ۱۷۶
- ۴-۲-۲-۱. اهداف بانک مرکزی ونزوئلا..... ۱۷۷
- ۴-۲-۲-۲. وظایف بانک مرکزی ونزوئلا..... ۱۷۷
- ۴-۲-۲-۳. پاسخگویی بانک مرکزی ونزوئلا..... ۱۷۸
- ۴-۲-۲-۴. مسئولیت‌پذیری..... ۱۷۸
- ۴-۲-۲-۵. ارتباط با دولت..... ۱۷۹
- ۴-۲-۲-۶. شفافیت در بانک مرکزی ونزوئلا..... ۱۷۹
- ۴-۲-۲-۷. سیاست پولی بانک مرکزی ونزوئلا..... ۱۸۰
- ۴-۲-۲-۸. مقررات و نظارت بانکی..... ۱۸۱
- ۴-۲-۳. بانک مرکزی نروژ..... ۱۸۲

- ۱۸۲..... ۴-۲-۳-۱. اهداف بانک مرکزی نروژ
- ۱۸۳..... ۴-۲-۳-۲. وظایف بانک مرکزی نروژ
- ۱۸۳..... ۴-۲-۳-۳. پاسخگویی بانک مرکزی نروژ
- ۱۸۴..... ۴-۲-۳-۴. مسئولیت‌پذیری در بانک مرکزی نروژ
- ۱۸۴..... ۴-۲-۳-۵. ارتباط با دولت
- ۱۸۵..... ۴-۲-۳-۶. شفافیت در بانک مرکزی نروژ
- ۱۸۶..... ۴-۲-۳-۱. سیاست پولی بانک مرکزی نروژ
- ۱۸۶..... ۴-۲-۳-۲. مقررات و نظارت بانکی
- ۱۸۷..... ۴-۲-۴-۱. بانک مرکزی امارات متحده عربی
- ۱۸۷..... ۴-۲-۴-۱. اهداف بانک مرکزی امارات
- ۱۸۷..... ۴-۲-۴-۲. وظایف بانک مرکزی امارات
- ۱۸۸..... ۴-۲-۴-۳. پاسخگویی بانک مرکزی امارات
- ۱۸۸..... ۴-۲-۴-۴. مسئولیت‌پذیری در بانک مرکزی امارات
- ۱۸۹..... ۴-۲-۴-۵. ارتباط با دولت
- ۱۹۰..... ۴-۲-۴-۶. شفافیت در بانک مرکزی امارات
- ۱۹۱..... ۴-۲-۴-۷. سیاست پولی در بانک مرکزی امارات
- ۱۹۱..... ۴-۲-۴-۸. مقررات و نظارت بانکی
- ۱۹۲..... ۴-۲-۵-۱. بانک مرکزی قطر
- ۱۹۲..... ۴-۲-۵-۱. اهداف بانک مرکزی قطر
- ۱۹۳..... ۴-۲-۵-۲. وظایف بانک مرکزی قطر
- ۱۹۳..... ۴-۲-۵-۳. پاسخگویی بانک مرکزی قطر
- ۱۹۳..... ۴-۲-۵-۴. مسئولیت‌پذیری در بانک مرکزی قطر
- ۱۹۴..... ۴-۲-۵-۵. ارتباط با دولت
- ۱۹۵..... ۴-۲-۵-۶. شفافیت در بانک مرکزی قطر
- ۱۹۵..... ۴-۲-۵-۷. سیاست پولی بانک مرکزی قطر
- ۱۹۵..... ۴-۲-۵-۸. مقررات و نظارت در بانک مرکزی قطر
- ۱۹۶..... ۴-۲-۶-۱. بانک مرکزی عربستان سعودی
- ۱۹۶..... ۴-۲-۶-۱. اهداف بانک مرکزی عربستان
- ۱۹۷..... ۴-۲-۶-۲. وظایف بانک مرکزی عربستان

- ۱۹۷-۳-۲-۴. پاسخگویی در بانک مرکزی عربستان.....
- ۱۹۷-۴-۲-۴. مسئولیت‌پذیری در بانک مرکزی عربستان.....
- ۱۹۷-۴-۲-۵. ارتباط با دولت.....
- ۱۹۸-۴-۲-۶. شفافیت در بانک مرکزی عربستان.....
- ۱۹۸-۴-۲-۷. سیاست پولی بانک مرکزی عربستان.....
- ۱۹۹-۴-۲-۸. مقررات و نظارت بانکی.....
- ۱۹۹-۴-۲-۹. تجربه کشورهای توسعه‌یافته و در حال توسعه.....
- ۱۹۹-۴-۲-۱۰. فدرال رزرو ایالات متحده آمریکا.....
- ۱۹۹-۳-۱-۱. اهداف فدرال رزرو.....
- ۲۰۰-۴-۳-۱-۲. وظایف فدرال رزرو.....
- ۲۰۰-۴-۳-۱-۳. پاسخگویی فدرال رزرو.....
- ۲۰۱-۴-۳-۱-۴. مسئولیت‌پذیری فدرال رزرو.....
- ۲۰۱-۴-۳-۱-۵. ارتباط فدرال رزرو با دولت.....
- ۲۰۲-۴-۳-۱-۶. شفافیت در فدرال رزرو.....
- ۲۰۳-۴-۳-۱-۷. سیاست پولی فدرال رزرو.....
- ۲۰۳-۴-۳-۱-۸. مقررات و نظارت بانکی در فدرال رزرو.....
- ۲۰۶-۴-۳-۲. بانک مرکزی انگلستان.....
- ۲۰۶-۴-۳-۲-۱. اهداف بانک مرکزی انگلستان.....
- ۲۰۷-۴-۳-۲-۲. وظایف بانک مرکزی انگلستان.....
- ۲۰۹-۴-۳-۲-۳. پاسخگویی بانک مرکزی انگلستان.....
- ۲۰۹-۴-۳-۲-۴. مسئولیت‌پذیری در بانک مرکزی انگلستان.....
- ۲۰۹-۴-۳-۲-۵. ارتباط بانک مرکزی انگلستان با بخش دولتی.....
- ۲۱۰-۴-۳-۲-۶. شفافیت در بانک مرکزی انگلستان.....
- ۲۱۱-۴-۳-۲-۷. سیاست پولی بانک مرکزی انگلستان.....
- ۲۱۲-۴-۳-۲-۸. مقررات و نظارت در بانک مرکزی انگلستان.....
- ۲۱۲-۴-۳-۳. بانک مرکزی کانادا.....
- ۲۱۳-۴-۳-۳-۱. اهداف بانک مرکزی کانادا.....
- ۲۱۳-۴-۳-۳-۲. وظایف بانک مرکزی کانادا.....
- ۲۱۵-۴-۳-۳-۳. پاسخگویی در بانک مرکزی کانادا.....

- ۲۱۶..... ۴-۳-۳-۴. مسئولیت‌پذیری در بانک مرکزی کانادا.
- ۲۱۶..... ۴-۳-۳-۵. ارتباط بانک مرکزی کانادا با دولت.
- ۲۱۷..... ۴-۳-۳-۶. شفافیت در بانک مرکزی کانادا.
- ۲۱۸..... ۴-۳-۳-۷. سیاست پولی در بانک مرکزی کانادا.
- ۲۱۸..... ۴-۳-۳-۸. مقررات و نظارت بانکی در بانک مرکزی کانادا.
- ۲۱۹..... ۴-۳-۴. بانک مرکزی ژاپن.
- ۲۱۹..... ۴-۳-۴. اهداف بانک مرکزی ژاپن.
- ۲۱۹..... ۴-۳-۴-۱. وظایف بانک مرکزی ژاپن.
- ۲۲۰..... ۴-۳-۴-۳. پاسخگویی در بانک مرکزی ژاپن.
- ۲۲۰..... ۴-۳-۴-۴. مسئولیت‌پذیری در بانک مرکزی ژاپن.
- ۲۲۱..... ۴-۳-۴-۵. ارتباط بانک مرکزی ژاپن با دولت.
- ۲۲۲..... ۴-۳-۴-۶. شفافیت در بانک مرکزی ژاپن.
- ۲۲۳..... ۴-۳-۴-۷. سیاست پولی در بانک مرکزی ژاپن.
- ۲۲۳..... ۴-۳-۴-۸. مقررات و نظارت بانکی در بانک مرکزی ژاپن.
- ۲۲۴..... ۴-۳-۵. بانک مرکزی ترکیه.
- ۲۲۵..... ۴-۳-۵-۱. اهداف بانک مرکزی ترکیه.
- ۲۲۵..... ۴-۳-۵-۲. وظایف بانک مرکزی ترکیه.
- ۲۲۶..... ۴-۳-۵-۳. پاسخگویی در بانک مرکزی ترکیه.
- ۲۲۶..... ۴-۳-۵-۴. مسئولیت‌پذیری در بانک مرکزی ترکیه.
- ۲۲۷..... ۴-۳-۵-۵. ارتباط بانک مرکزی ترکیه با دولت.
- ۲۲۸..... ۴-۳-۵-۶. شفافیت در بانک مرکزی ترکیه.
- ۲۲۹..... ۴-۳-۵-۷. سیاست پولی در بانک مرکزی ترکیه.
- ۲۲۹..... ۴-۳-۵-۸. مقررات و نظارت در بانک مرکزی ترکیه.
- ۲۳۰..... ۴-۳-۶. بانک مرکزی مالزی.
- ۲۳۰..... ۴-۳-۶-۱. اهداف بانک مرکزی مالزی.
- ۲۳۰..... ۴-۳-۶-۲. وظایف بانک مرکزی مالزی.
- ۲۳۱..... ۴-۳-۶-۳. پاسخگویی در بانک مرکزی مالزی.
- ۲۳۱..... ۴-۳-۶-۴. مسئولیت‌پذیری در بانک مرکزی مالزی.
- ۲۳۲..... ۴-۳-۶-۵. ارتباط بانک مرکزی مالزی با دولت.

- ۴-۳-۶-۴. شفافیت در بانک مرکزی مالزی ۲۳۳
- ۴-۳-۶-۷. سیاست پولی در بانک مرکزی مالزی ۲۳۴
- ۴-۳-۶-۸. مقررات و نظارت در بانک مرکزی مالزی ۲۳۴
- ۴-۴. جمع‌بندی ۲۳۵
- بخش سوم - بررسی و آسیب‌شناسی ساختار بانک مرکزی ایران ۲۳۷**
- فصل پنجم - ساختار قانونی بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران ۲۳۹**
- ۵-۱. مقدمه ۲۳۹
- ۵-۲. وظایف قانونی بانک مرکزی و ساختار آن ۲۳۹
- ۵-۲-۱. وظایف بانک مرکزی ۲۴۰
- ۵-۲-۲. اختیارات ۲۴۱
- ۵-۲-۳. ساختار سازمانی بانک مرکزی ۲۴۵
- ۵-۲. بررسی پاسخگویی رئیس بانک مرکزی ۲۴۶
- ۵-۳-۱. پاسخگویی رئیس بانک مرکزی ۲۴۷
- ۵-۳-۲. پاسخگویی مجمع عمومی بانک مرکزی ۲۴۷
- ۵-۳-۳. پاسخگویی شورای پول و اعتبار ۲۴۸
- ۵-۳-۴. پاسخگویی هیئت نظار ۲۴۸
- ۵-۳-۵. پاسخگویی هیئت نظارت بر اندوخته اسکناس ۲۴۹
- ۵-۳-۶. پاسخگویی هیئت عامل ۲۴۹
- ۵-۴. جایگاه شورای پول و اعتبار در سیاستگذاری پولی ایران ۲۴۹
- ۵-۴-۱. بند «ب» ماده (۳) قانون پولی و بانکی ۲۴۹
- ۵-۴-۲. بندهای «ج» و «ه» ماده (۱۱) قانون پولی و بانکی ۲۴۹
- ۵-۴-۳. تبصره «۲» ماده (۱۳) قانون پولی و بانکی ۲۵۰
- ۵-۴-۴. تبصره ماده (۱۴) قانون پولی و بانکی ۲۵۰
- ۵-۴-۵. ماده (۹۷) قانون برنامه پنجم توسعه ۲۵۰
- ۵-۴-۶. بند «ف» ماده (۲۲۴) قانون برنامه پنجم توسعه ۲۵۰
- ۵-۴-۷. بند «ج» ماده (۸۲) قانون برنامه پنجم توسعه ۲۵۰
- ۵-۴-۸. ماده (۹۲) قانون برنامه پنجم توسعه ۲۵۱
- ۵-۴-۹. ماده (۹۴) قانون برنامه پنجم توسعه ۲۵۱

۲۵۱	۱۰-۴-۵. ماده (۹۶) قانون برنامه پنجم توسعه.....
۲۵۱	۱۱-۴-۵. بند «الف» ماده (۱۴) قانون برنامه ششم توسعه.....
۲۵۱	۱۲-۴-۵. ماده (۱۵) قانون برنامه ششم توسعه.....
۲۵۲	۱۳-۴-۵. تبصره «۲» ماده (۵) قانون اجرای سیاست‌های کلی اصل چهل و چهارم.....
۲۵۲	۱۴-۴-۵. تبصره «۲» ماده (۱۳) قانون اجرای سیاست‌های کلی اصل چهل و چهارم.....
۲۵۲	۱۵-۴-۵. تبصره «۳» ماده (۱) قانون تنظیم بازار غیرمتشکل پولی.....
۲۵۳	۱۶-۴-۵. بند «ب» تبصره «۲» ماده (۲) قانون تنظیم بازار غیرمتشکل پولی.....
۲۵۳	۱-۵. ارتباط بانک مرکزی با سایر بخش‌ها.....
۲۵۳	۱-۵-۱. ارتباط بانک مرکزی با بخش بودجه.....
۲۵۴	۲-۵-۵. ارتباط بانک مرکزی با دولت.....
۲۵۵	۳-۵-۵. ارتباط بانک مرکزی با قوه مقننه (قانونگذار).....
۲۵۶	۶-۵. شفافیت.....
۲۵۷	۷-۵. جمع‌بندی.....
۲۶۹	فصل ششم - آسیب‌شناسی ارکان بازار بانک مرکزی.....
۲۶۹	۱-۶. مقدمه.....
۲۶۹	۲-۶. بررسی مفهومی اقتدار ارکان بانک مرکزی.....
۲۷۱	۱-۲-۶. مجمع عمومی بانک مرکزی.....
۲۷۳	۲-۲-۶. شورای پول و اعتبار.....
۲۷۴	۳-۲-۶. هیئت عامل.....
۲۷۷	۴-۲-۶. هیئت نظارت بر اندوخته اسکناس.....
۲۷۷	۵-۲-۶. هیئت نظار.....
۲۷۸	۳-۶. آسیب‌شناسی اهداف بانک مرکزی.....
۲۸۱	۴-۶. جمع‌بندی.....
۲۸۳	منابع و مأخذ.....

پیشگفتار

ظهور بانکداری مرکزی به اواسط قرن هفدهم میلادی برمی‌گردد. فلسفه ایجاد و توسعه بانکداری مرکزی را می‌توان به شرح ذیل برشمرد:

- (الف) تأمین مالی جنگ.
- (ب) متحدالشکلی ساختن پاپ اسکناس و ضرب سکه.
- (ج) مدیریت ذخایر فزاینده گرانروی کشورها.
- (د) بهبود نظام‌های پرداخت.

سیر تکامل نظام بانکداری مرکزی همان‌طور می‌دهد که این نوع بانکداری مزیت‌های اقتصادی زیادی را به همراه داشته است. بانکداری مرکزی همواره برای رهبران کشورها با نوعی جاذبه سیاسی همراه بوده و این امر از زمانی که بانکداری مرکزی درآمدهای دولت را از طریق حق‌الضرب و چاپ اوراق بهادار بیشتر نمود یافته است. این مؤسسات به‌عنوان بانک‌های دولت و صاحب امتیاز ضرب سکه و چاپ اسکناس، به تدریج نقش بانک بانک‌ها را هم ایفا کرده‌اند. در مجموع بانک مرکزی با داشتن مسئولیت ثبات اقتصادی، بهبود عملکرد نظام بانکی را نیز عهده‌دار بوده است. طی قرون گذشته، هدف اصلی بانک‌های مرکزی، حفظ ارزش (داخلی و خارجی) پول ملی بوده است که در چارچوب سیاست کلان اقتصادی بانک‌های مرکزی، قابل بحث و بررسی است. از لحاظ تاریخی، حفظ ارزش پول ملی توسط بانک‌های مرکزی، از طریق ابزار نرخ تنزیل دنبال می‌شد. اما در مواردی تحت استاندارد طلای کلاسیک، این امر از طریق تعیین نرخ تبدیل (تسعیر) فلزات محقق می‌شد، به طوری که ارزش اسکناس‌های منتشر شده بانک‌های مرکزی را برحسب ارزش فلز طلا محاسبه می‌کردند. از این‌رو بانک‌های مرکزی در تلاش بودند طی زمان، سطوح مشخصی از فلز طلا را نگهداری کنند؛ بنابراین در کل، قدرت

عمومی خرید پول (نسبت به شاخص قیمت) صرفاً یک هدف غیرمستقیم بانک‌های مرکزی بود و طلا به‌عنوان یک لنگر اسمی حقیقی عمل می‌کرد. از نیمه اول قرن بیستم به بعد، با برچیده شدن تدریجی استاندارد طلا و جایگزینی آن با استاندارد اسکناس بدون پشتوانه محض،^۱ هدف سیاستی بانک مرکزی به ثبات قیمت‌ها تغییر یافت. بنابراین از آن دوره به بعد ارزش اسکناس‌های منتشره در برابر سطح عمومی قیمت‌ها و یا سطوح قیمت‌های سید معینی از کالاها، تعیین می‌شد و بانک مرکزی متولی حفظ آن بود. بحث‌ها در جدید در قالب اقتصاد پولی جدید نیز نشان می‌دهد که هدف اصلی بانک‌های مرکزی ثبات قیمت‌ها بوده است، اما این بحث به‌طور مطلق صادق نیست، زیرا برای مثال «ویکسل»^۲ از ارزش پول کاغذی براساس ارزش بین‌المللی آن حمایت کرده است.

«ایرویند فیشر»^۳ نیز در سال ۱۹۱۱ میلادی پیشنهاد جایگزینی استاندارد طلا به‌وسیله استاندارد دلار تقویت شده^۴ را ارائه کرد که براساس آن ارزش پول ملی برحسب طلا در راستای خنثی‌ساز سوسانات، تغییر می‌یافت.

شایان ذکر است، بانک‌های مرکزی قدیمی، هدف ثبات قیمتی مورد نظر اقتصاد معاصر را دنبال نمی‌کردند. مقایسه ارزش با استاندارد طلای کلاسیک (۱۸۷۳-۱۹۱۳) و نظام‌های پولی جدید (۱۹۱۳-۱۹۹۰) نشان می‌دهد هرچند هیچکدام از دو دوره مذکور، هدف ثبات قیمتی را محقق نکرده‌اند، اما دوره اول ملکه‌د بهتری داشته است.

از طرفی یک تنش ذاتی در طول تاریخ بانکداری مرکزی، بین وظیفه حفظ ارزش پولی و نقش آن به‌عنوان بانکدار دولت، وجود داشته است. بانک‌های مرکزی همواره از طریق قانونی که دولت‌ها ارائه کرده‌اند، تأسیس و به‌عنوان بانکدار دولت طراحی شده‌اند. ترجیحات ذاتی دولت‌ها، تأمین مالی ارزان قیمت از بانک‌های خود (بانک مرکزی) است و مشخصاً زمانی که دولت‌ها مورد تهدید قرار گیرند (مثلاً در دوره جنگ)، هم قدرت و هم انگیزه کافی را دارند که در راستای دادن حق تقدم به نیازهای فوری دولت و جامعه، بر بانک مرکزی فشار بیاورند. لذا بحث رابطه دولت و بانک مرکزی و تغییرات این رابطه بحث مهمی است.

1. Pure Fiat Standard

2. Wicksell

3. Irving Fisher

4. Componded Dollar Standard

یکی از مشتریان اصلی بانک مرکزی، علاوه بر دولت، بانک‌های تجاری بوده و هستند. در اواخر قرن نوزدهم، از بانک‌های مرکزی انتظار می‌رفت عموماً وظایف بانک‌های تجاری را نیز برعهده گیرند. در برخی موارد، نظیر کشورهای اروپایی، زمانی که بانک‌های مرکزی برای اولین بار تأسیس شدند، تنها نهاد ارائه خدمات بانک‌های تجاری در کشور خودشان بودند و اغلب برای یک مدت زمان طولانی، بزرگترین و مهمترین بانک‌های تجاری کشورهای همدشان نیز محسوب می‌شدند. در این راستا روابط بین بانک‌های تجاری و بانک‌های مرکزی نیز یک بحث و موضوع قابل بررسی و تاریخی است که تا قرن بیستم حل نشده باقی مانده‌د. سپس از اوایل قرن بیستم، بانک‌های تجاری به‌طور اختیاری، رهبری بانک مرکزی را بریافتند و از این تاریخ به بعد، وظایف بانک‌های مرکزی توسعه یافت و مباحث مقرراتگذار و ولارت بر نظام بانکی نیز به وظایف آنها اضافه شد.

ساختار، اهداف، مأموریت‌ها، کارکردها و وظایف بانک‌های مرکزی طی پنجاه سال گذشته تغییرات وسیعی داشته است. در این مطالعه ابتدا تلاش شده است، در بخش اول در قالب دو فصل، تحولات بانکداری مرکزی تا بحران مالی سال ۲۰۰۸ میلادی از سال ۱۶۶۸ تا جنگ جهانی دوم (دوره اول)، از جنگ جهانی دوم تا سال ۱۹۷۰ (دوره دوم)، از سال ۱۹۷۰ تا دوره بحران مالی سال ۲۰۰۸ میلادی (دوره سوم) و دوره پس از بحران مالی سال ۲۰۰۸ میلادی (دوره چهارم) بررسی شود. سپس در بخش دوم شکل‌گیری بانکداری مرکزی پیشرفته پس از بحران مالی سال ۲۰۰۸ میلادی در قالب دو فصل مبتنی بر گرایش‌ها و تمایلات اصلی در بانک‌های مرکزی پیشرفته و تجربه قانونی بانکداری مرکزی در کشورهای موفق شامل ۱۲ کشور، مورد بررسی قرار گرفته است؛ در بخش سوم نیز در دو فصل مجزا ساختار قانونی بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران و آسیب‌شناسی مربوط به ارکان و ساختار آن ارائه شده است. در خاتمه نیز راهکارهایی برای بانکداری مرکزی ارائه شده است. امید می‌رود که مورد استفاده جامعه علمی و سیاستگذاری کشور قرار گیرد.